

„Pähklipureja” – tore jõulukink kõigile

Estonia uhiuus ballett „Pähklipureja” annab rikkalikult võimalusi näitlemiseks ja tantsimiseks.

Heili Einasto

Rahvusoperi Estonia „Pähklipureja”, helilooja Pjotr Tšaikovski, libretist Marius Petipa, koreograaf Ben Stevenson (Texase Balletiteater, USA), muusikaline juht ja dirigent Jüri Alperden, dirigendid Arvo Volmer ja Risto Joost, lavastaja Timothy O’Keefe (USA), kunstnik Tom Boyd (Houstoni Ballett, USA), valguskunstnik Tiit Urvik. Tantsivad Eve Andre, Luana Georg, Olga Malinovskaja, Alena Shkatula, Artjom Maksakov, Maksim Tšukarjov, Sergei Upkin, Galina Lauš, Marika Muiste, Olga Rjabikova, Svetlana Danilova, Tiina Ojanen, Ryan Goscinski, Jonathan Hanks, Michele Pellegrini, Reet Albre, Kaja Kreitzberg, Svetlana Pavlova, Sergei Fedossejev, Andrei Mihnevitiš, Anton Ržanov, Maigret Peetson, Hedi Pundonen, Helen Veidebaum, Daniel Kirspuu, Vitali Nikolajev, Jevgeni Grib, Aleksandr Prigorovski, Jegor Zdor, Heidi Kopti, Seili Loorits-Kämbre, Anastassia Savela, Aleksandr Kanapljov, Anatoli Arhangelski, Vadim Mjagkov, Ingrid Gilden, Maia Gontšarenko, Sam Brown, Mihhail Jekimov, Viktor Jelisseejev, William Moore, Henry Perkins, Daniel Clarke, Hannah Carter, Darja Günter, Nanae Maruyama jt. Esietendus 3. XII Estonias.

See, et „Pähklipurejast” on saanud peaaegu kohustuslik advendi- ja jõuluaega sisustav ballett, on suuresti Ameerika Ühendriikide teene. Kui Venemaal (ja Nõukogude Liidus) ning vanas Euroopas on selle balleti lavastamisel otsitud ka Tšaikovski muusikast lähtuvaid lahendusi ja koreograafiaks ammutatud inspiratsiooni libretole aluseks olnud E. T. A. Hoffmanni jutustusest, siis USAs on rõhuasetus juba pool sajandit eelkõige perekondlikul jõuluõhtul ja muinasjutulisel maiustustemaal. Jõulude üha jõudsam kommertsialiseerumine kogu läänemaailmas ja kasvav üleilmastumine on toetanud „Pähklipureja” sellise tõlgenduse laiemat levikut. Üheksa aastase ajalooga. See ballett kuulub

Lumekuninganna – Luana Georg, Prints – Sergei Upkin.

HARRI ROSPU

üksteisele vingerpussi ning vanakeste tõntsiks jäänud samm ja sellele mitte vastav käbe olek pakuvad mõnusaid hetki muhedaks muigeks. Loole lisab võrtsi ühesilmaline Drosselmeier (Viktor Jelisseejev või Vitali Nikolajev), kes laste suuseks rõõmuks teeb hõukusepookust ja silma-

härmatanud kuusemetsa maiustuste muinasmaale, mis on täidetud „puhta”, süžeeu tant- suga. Just nii nagu vararomantilises balletis, kus argimaailm on vastandatud üleloomulikule või imelisele, kus igapäevaste toimetustega seotud liikumiskäele vahetab välja abstraktna balleti-

oma variatsioonis tavapäraselt elegantset naiselikkust, ilmestades seda koketsete käepositsioonidega. Ja jõuabki kätte aeg imede- ja unemaalt lahkuda. Clara ärkab kodus, oma voodis, ning kaisutab hellalt oma pähklipure- iast printsit. Erinevalt romantilisest traagikast,

eelkõige perekondlik jõuluõhtu ja muinasjutulisel maiustustemaal. Jõulude üha jõudsam kommertsialiseerumine kogu läänemaailmas ja kasvav üleilmastumine on toetanud „Pähklipureja” sellise tõlgenduse laiemat levikut paljudes maailmanurkades. See ballett kuulub peaaegu kohustuslikult Euroopa balletiteatrite jõulumenüüsse, mis tähendab ühtlasi, et detsembris ja jaanuaris pole tantsugurmaanil mõtet minna huvialasele „ostureisile”.

Oma koha pärast maailmakaardil mures olev Eesti on selles valdkonnas juba mõnda aega muu maailmaga ühte „Pähklipureja”-jalga käinud. Kuid igal lavastusel on oma aeg ja ilmselt tundus balletijuhtidele kümme aastat lavalaudadel olnud Murdmaa versioon nii kulu- nuna, et tekkis tarvidus uue lavastuse järele, milleks seekord on mujal juba edu saavutanud Ben Stevensoni koreograafia ja Timothy O’Keefe’i lavastatud „Pähklipureja”. Mõlemad mehed tegutsevad esmajoonel USAs, mistõttu pole ime, et nende lavastus on kantud vaimususest, mida „Pähklipurejat” analüüsinud Jennifer Fisher nimetab jõulurituuaaliks. On küll röömustav tõdeda, et seekordne riitus on oma koreograafilises ja lavastuslikus seades läh- tunud pigem Auguste Bournonville’i (ja Hans Christian Andersen) kui Marius Petipa esteetikast: lugu on lahendatud argise maamiljöö ja muinasjutulise maiustemaailma südamliku vastandusena, mis annab rikkalikult võimalusi näitlemiseks ja tantsimiseks.

Eesriide avanedes leiame end talvise metsas, kuhu on eksinud üksik talumajake, millesse on teel kirev külaliste voor: lihtsad talulapsed koos oma sama lihtsate ja südamlike vanematega, pisut Disney päkapikke meenutav kerkas pere, kes taarual sammul viib külakostiks õllevaadi ja muudki head-paremat, ning tasa- kaaluga hädas krapaska vaimuga vanaproua (Ingrid Gilden või Hedi Pundonen) koos oma lapselapsetega. Hetk hiljem leiame end juba selle maja seest, kus võtavad meid vastu korrektne isa (Andrei Mihnevitsš), heasüdamlik ja heldiv ema (Kaja Kreitzberg), nende tootsilikult krutskeid täis poeg Fritz (Ryan Goschinski või Jonathan Hanks) ning armsalt kombekas tütar Clara (Tiina Ojanen või Eve Andre). Pilti täius- tavad ekstsentriline ja pisut viinamaias vana- isa (Vitali Nikolajev või Daniel Kirspuu) ning teda pidevalt korrale kutsuda üritav vanaema (Maigret Peetson või Helen Veidebaum). Peo- melus juhtub nii mõndagi: lapsed mängivad

üksteisele vingerpussi ning vanakeste tõntsiks jäänud samm ja sellele mitte vastav käbe olek pakuvad mõnusaid hetki muhedaks muigeks. Loole lisab võrtsi ühesilmaine Drosselmeier (Viktor Jelissejev või Vitali Nikolajev), kes laste suureks rõõmuks teeb hookepoost ja silma- moondamist ning toob kingikirstus kaasa elavad sõdurnukud (Heidi Kopti või Seili Loorits- Kämre ja Jevgeni Grib), mis on justkui välja astunud meister Coppeliuse (tuttav balletist „Coppelia”) töökojast ja liiguvad just nii nagu mehaanilistele masinimelele kohane – nur- geliselt, jõnkuliselt ja ebaloomulikult, nii et ei teki kordagi hirmu, et need võiksid olla „päris”. Clara saab omale nukukujulise pähklipurustaja, mis nähtamatuid pähkleid mitte üksnes hoogsalt katki ei pure, vaid näib neile andvat ka lisa- maitse, ajendades nii lapsi kui ka aplamaid täis- kasvanuid sukelduma sügavale pähklikorvi.

Peomelu maitsestavad tantsud, millest eredamad Fritz ja Clara balletivariatsioonid, täis õnne saadud kinkide üle, ning täiskasva- nute tants karikatega; viimane on nii sobivalt rustikaalne, justnagu välja astunud XIX sajandi alguse balletide idealiseeritud talupojatantsu- dest. On ka „tordinalju”, näiteks svipsis vanaisa kelmikas kepsutamise, mis lõpeb korpulentele külalisprouale otsakomistamise ja üksteise otsa kukkumisega kentsakasse poosi.

XIX sajandi alguse vaimusust kannab ka tööik, et esimese vaatuse tegevuspaigaks on maamaja ning tegelasteks jõukam maarahvas, mitte kodanlaste linnahäärber. Lavastajad on iga tegelase hoolikalt välja joonistanud, mis loodetavasti tagab balletile pika lavalise ea, aga ka värskuse ja võimaluse ka mitmekordsel vaatamisel leida midagi uut.

Uneaaja saabudes lahkuvad külalised, igaüks vastavalt oma loomusele pererahvaga ontlikult hüvasti jättes. Ning jõuabki kätte salapärane keskõttund, kui maailm muutub ning miski pole võimatu. Drosselmeier meelitab urgudest välja rotid ja äratav ellu nukud ning algab söda loomade ja „robotite” (tinasõdurite) vahel. Publiku meessoost esindajate meeleheaks teeb mängukahur laval pärispauku ning lisaks tantsulisele mängulahingule saab kogeda eht- sat suitsu ja tuld.

Nagu muinasjutus kohane, saab kuri karis- tatud ning koletisest (Pähklipurejast) saab kaunitar (prints). Sellega saab ühtlasi läbi bal- leti olustikuline pool: prints (Sergei Upkin või Artjom Maksakov) viib Clara läbi kuupaistelise

hämamanud kuusemetsa maiustuste muinas- maale, mis on täidetud „puhta”, süzeetu tant- suga. Just nii nagu vararomantilises balletis, kus argimaailm on vastandatud üleloomulikule või imelisele, kus igapäevaste toimetustega seotud liikumiskeele vahetab välja abstraktne balleti- poesia. Clara küll tantsib veel koos lumehel- veste ja Lumekuningannaga (Luana Georg või Marika Muiste), kuid maiustuste kuningriigis on tema osaks vaid vaatlus ja erineva iseloo- muga delikatesside nautimine.

Särtsakas hispaania trio (Seili Loorits- Kämre või Ingrid Gilden, William Moore ja Viktor Jelissejev) juhatab sisse „rahvuslikud” karakterid: müstilise hõnguga araabia tantsu (mis mõnes versioonis „Kohv”), kus tantsijanna (Heidi Kopti või Olga Rjabikova) võtab partneri (Aleksandr Kanapljov või Anatoli Arhangelski) üles sirutatud kätel poose, mis näivad pärine- vat hiina tsirkusest; bournonville’iliku martsip- anide trio (Svetlana Danilova, Hannah Carter, Jonathan Hanks või Heidi Kopti, Tiina Ojanen ja Jegor Zdor); ulja kasakaliku trepaki (Artjom Maksakov või Sergei Upkin); hiina võitlevad akrobaadid (Ryan Goschinski ja Jevgeni Grib või Aleksandr Kanapljov), kelle etteaste toob elevust iseäranis publiku nn tugeva poole esin- dajatele; maasikatordist madam Bonbonbaire’i (Vitali Nikolajev või Sergei Fedossejev) ja tema rummikoogikestest lapsukesed, kes lillede kulla-puna-rohelisse valssi kaovad (solistid Galina Lauš ja Anatoli Arhangelski või Maksim Tšukarjov).

Ja lõpuks suur *pas de deux* printsilt ja dra- žeehaldjalt (Eve Andre või Luana Georg), mis igas klassikalisel versioonis mõjub muusika valusa kurbuse taustal nagu ülemäära magus beseekook – seda vaatamata osatäitjate ele- gantsele esitusele ja voolavatele liigutustele. Ei ole midagi parata, Tšaikovski pole Minkus või Pugni, kelle meloodiad on ülimalt „dansant- sed” ning sobivad hästi mis tahes keerulistele klassikalistele liikumisjadadele muusikaliseks tapeediks.

Tšaikovski *adagio* „Pähklipurejast” on hoo- pis midagi muud ja tavapärasel balletikeeles tundub selle tõlgendamine võimatu – pigem paneks silmad kinni ja visualiseeriks sellele oma koreograafia. Lavateose õnneks järgneb juba hoopis balletilikum muusika: prints saab enesestmõistetava kergusega näidata „jõu- ja ilunumbreid” (nagu igas klassikalise dueti meesvariatsioonil) ning dražeehaldjas pakub

oma variatsioonil tavapärast elegantset nai- selikkust, ilmestades seda kokestete käepo- sitsioonidega. Ja jõuabki kätte aeg imede- ja unemaalt lahkuda. Clara ärkab kodus, oma voodis, ning kaisutab hellalt oma pähklipure- jast printsi. Erinevalt romantilisest traagikast, kui valus konflikt unistuste ja reaalsuse vahel jääb ületamatuks, on „Pähklipureja” mõnusalt kodune: selle muinasjutumaa on igaühele min- gil moel kättesaadav ning argielu on idülliliselt armas soojas maamajakases metsade rüpes – tõeliselt eestlaslik jõulugu.

Esietenduste põhjal tunduvad tantsijad oma rolle nautivat: uus „Pähklipureja” võimal- dab tantsijaile oma rollidest vormida eredad karakterid ja loob mitmeid võimalusi koomi- listeks olukordadeks. Fritzu ja Clara rollis on nii tantsu kui ka mängu, mis sujuvalt ükstei- seks üle lähevad. Puhtalt tantsulised osad on Lumekuninganna ja Dražeehaldjas, tavapä- rased rollid baleriinidele, et demonstreerida klassikalise kehavaldamise täiuslikku ilu; ning muidugi Pähklipurejast prints. Estonia on vedanud, et tal on selline stiilitundlik ja rol- likujundust valdav artist nagu Sergei Upkin, kes printsina ei unusta kordagi, et on prints, ja trepaki tantsides muutub uljaks kasakaks. Teda dubleeriv Artjom Maksakov valdab küll oma rollide tehnilist külge (ning tema trepakk on vaieldamatult hoogne ja kaasakiskuv), kuid on hetki, mil prints taandub korrektse partneri ees. Eve Andre suudab Clara rolli tuua talle omase südamlikkuse, aga näidata ka heldust ja üllameelsust; Tiina Ojanen rõhub vahetule lapselikule röömule ja siirusele. Kui esieten- dusel tundus kohati, et nii Lumekuninganna kui ka Dražeehaldja *adagio*’des oli põrand libe (ehk teisiti öeldes – aimata võis esietenduse närvipinget), siis teisel esietendusel sujus kõik elegantset ja ladusalt.

Võtsin mõlemale esietenduse kaasa ka siht- publiku esindaja, 13aastase neiu ja 7aastase poisi, kes mõlemad jäid etendusega rahule. „Lahe oli,” ütles poiss, ja seda vaatamata väik- sele unisusele teise vaatuse ajal. Publiku hul- gast kostis arvamusi, et väga ilus ja armas – no mida veel tahta ühelt jõulurituuaalilt? Ja kui lavastus pakub veel tööd tervele trupile ning annab tulevastele artistidele võimaluse lavali- seks küpsemiseks, siis see vaid tõstab lavastuse väärtust. Seekordse „Pähklipurejaga” tegi Esto- nia toredate jõulukingi kõigile, nii osalejatele kui ka vaatajatele.